

УДК 342.9 (477)

Салім В.В.,
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

Стаття присвячена розкриттю теоретичних та практичних аспектів поняття та змісту адміністративно-правового статусу господарських судів, їх місця в судовій системі України.

Ключові слова: статус, адміністративно-правовий статус, господарські суди, законодавчі акти, судова реформа.

Статья посвящена раскрытию теоретических и практических аспектов понятия и содержания административно-правового статуса хозяйственных судов, их места в судебной системе Украины.

Ключевые слова: статус, административно-правовой статус, хозяйственные суды, законодательные акты, судебная реформа.

The article is devoted to the disclosure of theoretical and practical aspects of the concept and content of the administrative and legal status of economic courts, their place in the judicial system of Ukraine.

Keywords: status, administrative-legal status, economic courts, legislative acts, judicial reform.

Постановка проблеми. Аналіз останніх наукових доробок свідчить, що питання дослідження правового статусу залежить від суб'єкта дослідження, про це свідчать праці таких науковців як В. М. Антошин, О. В. Грідін, О. М. Гумін, С. О. Марченкова, П. В. Панталієнко, І. Б. Шицький та ін. Однак, не дивлячись на численні наукові дослідження із питань адміністративно-правового статусу, єдиного розуміння цього поняття не сформовано, проте це має важливе як наукове, так і практичне

значення, особливо з огляду на здійснення судової реформи в Україні. У зв'язку з чим особливого значення набуває розробка концептуальних основ статусу господарських судів, як носіїв судової влади в державі Зміни, які відбуваються у зв'язку із судовою реформою на сучасному етапі нашої держави активізує актуальність цієї статті.

Метою статті є визначення поняття та змісту адміністративно-правового статусу господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно здійснити дослідження поняття «адміністративно-правовий статус», розкрити ознаки та надати визначення дефініцію поняття «адміністративно-правовий статус господарського суду».

Вклад основного матеріалу. З огляду на галузеву належність, з метою розкриття сутності адміністративно-правового статусу господарських судів, спочатку звернемо свої погляди на наукові думки теоретиків права. Саме представникам цієї науки належить з'ясування суті правового статусу. А. В. Малько та Н. І. Матузов під правовим статусом розуміють комплексну інтеграційну категорію, яка відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [1, с. 397].

Враховуючи сучасний розвиток суспільних відносин, де що інше визначення цієї категорії надають О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко. На їх думку правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [2, с. 366].

Незважаючи на різні наукові підходи, правовий статус особи ототожнюється із правосуб'єктністю. У теорії права розрізняють загальну, галузеву та спеціальну правосуб'єктність. Загальна правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом права взагалі; галузева правосуб'єктність являє собою здатність особи бути учасником правовідносин певної галузі права; спеціальна правосуб'єктність обмежується певним колом правовідносин в рамках даної галузі права. Відтак, володіння галузевою правосуб'єктністю передбачає одночасну наявність і

загальної правосуб'єктності. Разом з тим, неможливо бути суб'єктом права взагалі, не маючи жодної галузевої правосуб'єктності. Тому правосуб'єктність як реальне правове явище має галузевий характер [3, с. 55].

В теорії права розрізняють три види правосуб'єктності – загальну (здатність бути суб'єктом права взагалі), галузеву (здатність бути суб'єктом права відповідної галузі права) та спеціальну (здатність бути суб'єктом права відповідної групи суспільних відносин у межах конкретної галузі права) [4, с. 125–128]. Відповідно, адміністративна правосуб'єктність – це галузевий вид.

Наявність адміністративної правосуб'єктності певним чином випереджає наявність у конкретної особи певних суб'єктивних прав та обов'язків. При цьому, поняття «адміністративно-правовий статус» охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав та обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними [5, с. 185–188].

Отже, характерною особливістю правовідносин є те, що правовідносини неможливі без суб'єктів і об'єктів, юридичних прав і обов'язків. Саме норми права і законодавства відображають правовий статус учасників правовідносин.

Правовідносини належать до фундаментальних категорій науки адміністративного права, вони нерозривно пов'язані суспільними відносинам, нормами права, юридичними фактами та іншими соціально-правовими категоріями. Саме тому в науці адміністративного права адміністративно-правові відносини традиційно розглядаються як результат регулюючого впливу адміністративно-правової норми на суспільні відносини, внаслідок чого вони перетворюються на правові відносини [5, с. 170–171].

Що стосується визначення поняття «адміністративно-правовий статус», на відміну від представників науки теорії

права, дещо інше визначення адміністративно-правового статусу надають науковці, які здебільшого розкривають адміністративно-правовий статус (фізичної особи, юридичних осіб приватного та публічного права) через характеристику його елементів. Це пов'язано з тим, що основним індивідуальним суб'єктом адміністративного права є фізичні особи, а юридичні особи публічного права є ключовими суб'єктами адміністративного права. Що є закономірним явищем, оскільки категорія «адміністративно-правовий статус» походить від категорії «правовий статус», яка на думку О. Ф. Скакун, є однією з найважливіших політико-правових категорій, що нерозривно пов'язана з соціальною структурою суспільства, рівнем демократії, станом законності. Будучи складним багатоаспектним конституційно-правовим механізмом, правовий статус виступає як юридична міра соціальної свободи суб'єкта права; визначає межі, в яких можуть відбуватися кількісні зміни його правового становища [6, с. 550].

В навчальному посібнику «Адміністративне право України» за редакцією В. В. Галунька, адміністративно-правовий статус особи визначається через сукупність юридичних засобів, які характеризують місце і роль фізичної особи або юридичної особи в адміністративно-правових відносинах. Визначальними для аналізу адміністративно-правовий статусу особи є такі юридичні інститути: 1) публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; 2) правосуб'єктність особи; 3) адміністративна відповідальність; 4) у деяких випадках – дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації [7, с. 93].

В контексті нашого дослідження слід зауважити, що в залежності від категорії суб'єкта правовідносин, адміністративно-правовий статус суб'єктів є неоднаковим. Це залежить від специфічних особливостей конкретної особи: фізичної, юридичної, суб'єктів приватного і публічного права, громадських і політичних утворень тощо. Як приклад, основою адміністративно-правового статусу фізичної особи (громадянина) є його адміністративна правоздатність, яка виникає в момент народження громадянина і припиняється з

його смертю. Тоді як у юридичних осіб правоздатність виникає з моменту державної реєстрації і припиняється з моменту виключення юридичної особи із єдиного державного реєстру.

Із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» випливає, що господарський суд є юридичною особою. Порядок утворення і ліквідації суду здійснюється на підставі Проекту закону, який вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів [8].

Зазначимо, що господарські суди можуть вступати в адміністративні правовідносини із різними суб'єктами, звідси адміністративно-правовий статус адміністративного суду України складається з елементів, які можна згрупувати таким чином: 1) організаційний блок – положення, що визначають порядок утворення і структуру адміністративного суду, порядок зайняття та заміщення посади. Оскільки адміністративний суд є органом судової влади, всі організаційні елементи його правового статусу закріплюються у відповідних нормативно-правових актах; 2) цільовий блок – завдання, функції та принципи діяльності адміністративного суду в Україні; 3) компетенція адміністративного суду як основний елемент його правового статусу – це коло повноважень, якими наділений адміністративний суд для виконання завдань та функцій, покладених на нього державою [9, с. 152].

У науковій доктрині також виділяють основні та допоміжні елементи адміністративно-правового статусу. Зокрема, А. Ю. Кротких, досліджуючи адміністративно-правовий статус адміністративних судів, до основних елементів його структури відносить права та обов'язки (компетенцію), тому що їх відсутність взагалі унеможливує функціонування суб'єкта. Відповідно до додаткових елементів науковець відносить складові, що створюють умови для належної реалізації

компетенції адміністративного суду: цільовий та організаційний блоки [10, с. 135–136].

Отже, питання пов'язане із сучасним розумінням адміністративно-правового статусу господарських судів є актуальним в умовах проведення в країні адміністративної та судової реформ. З урахуванням цього виникає необхідність у проведенні дослідження поняття, структури та особливостей адміністративно-правового статусу господарських судів.

На думку М. І. Шатернікова адміністративно-правовий статус господарських судів слід розглядати як установлену в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень цих органів визначає їх правове положення серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин. Основою й складовим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів є їх адміністративна правосуб'єктність, лише за наявності якої такі органи державної влади можуть набувати зазначеного статусу й ставати реальними учасниками адміністративних правовідносин. До складу адміністративної правосуб'єктності господарських судів входять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність, яка, в свою чергу, охоплює також і їх деліктоздатність. Окремим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів, дуже тісно пов'язаним із правосуб'єктністю, виступає їх компетенція, яка може бути визначена як сукупність завдань, функцій і повноважень цих органів [11, с. 63].

Взявши за основу вказані види адміністративних правовідносин, здійснимо їх дослідження на прикладі діяльності господарських судів.

Регулятивні адміністративні правовідносини господарських судів пов'язані з реалізацією функцій адміністративного права. Вони пов'язані з організацією роботи суду. Наприклад, згідно ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова місцевого суду організує роботу суду, визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду, контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду,

заступника керівника апарату суду тощо, представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами [8].

Загальновідомо, що судова діяльність є самостійною гілкою державної влади, а тому на відміну від інших правоохоронних органів займає особливе місце в державному механізмі. Складовою правоохоронних адміністративних правовідносин господарського суду є обов'язковість судових рішень. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Згідно ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження», виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) [12].

Статтею 115 ГПК встановлено, що рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Ця норма є відтворенням норми статті 124 Конституції України, згідно з якою судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. В ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» також зазначено, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України [13, с. 260].

Отже, ми можемо говорити, що господарський суд наділений колом повноважень закріплених нормами адміністративного права, які реалізуються як під час господарського процесу, так і поза ним.

Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом. Як приклад, залишення

посадовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених в ній порушень закону, а так само несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу суду – тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 185–6 КУпАП) [14].

За складом учасників адміністративні правовідносини господарських судів поділяються на двосторонні або багатосторонні. Відносини між господарськими судами можуть бути як двосторонні, так і багатосторонні. Зокрема, двосторонніми є відносини між місцевим господарським судом і апеляційним господарським судом; апеляційним господарським судом касаційним судом. Проте, у своїй більшості вони є багатосторонніми. У першу чергу слід виділити відносини між: позивачами і відповідачами, а також іншими учасниками процесу; місцевими господарськими судами і апеляційними господарськими судами; апеляційними господарськими судами і ВГСУ. Серед відносин, що виникають у сфері діяльності господарських судів, як приклад, слід виділити так звані «представницькі» правовідносини, коли голова місцевого суду представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами

Висновки. Наведений перелік наукових думок та нормативно-правових актів дає підстави класифікувати адміністративні правовідносини, суб'єктом яких є господарські суди, на регулятивні адміністративні правовідносини, які пов'язані з реалізацією функцій адміністративного права, а за складом учасників поділяються на двосторонні або багатосторонні. Складовою адміністративних правовідносин виступає правоохоронна діяльність господарського суду.

Адміністративно-правовий статус господарських судів має певні особливі ознаки, які зумовлені: особливим порядком утворення, в силу свого правового статусу суд володіє адміністративною правосуб'єктністю, яка виникає з моменту створення; має спеціальну адміністративну правоздатність, наділений компетенцією, яка відповідає завданням його

діяльності, одночасно із правоздатністю виникає адміністративна дієздатність, виникнення якої означає, що суд своїми діями може створювати і здійснювати адміністративні права і обов'язки; здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу, втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, або неповага до суду чи суддів, невиконання судових рішень, мають наслідком юридичну відповідальність.

Під адміністративно-правовим статусом господарського суду слід розуміти сукупність закріплених нормами адміністративного права кола повноважень, якими наділений господарський суд для виконання покладених на нього державою завдань, які реалізуються під час господарського процесу, так і поза ним.

Література:

1. Теория государства и права / А. В. Малько, Н. И. Матузов. М.: Юристъ, 1996. 672 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
3. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук / М. В. Костів. – К., 2005. – 202 с.
4. Общая теория права и государства: учебник / под ред. В. В. Лазарева. – М.: Юристъ, 2001. – 520 с.
5. Адміністративне право України: академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ / [В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов]; під ред. В. Б. Авер'янова / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юридична думка, 2007. – Т. 1: Загальна частина. – 591 с.
6. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О. Ф. Скаун. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Х.: Еспада, 2009. – 752 с.
7. Адміністративне право України: [навч. посібник]: у двох томах / Галунько В. В., Оліфір В. І., Пихтін М. П. та ін. За заг. ред. В. В. Галунька. Херсон: 2011. –Т.1: Загальне адміністративне право. – 320 с.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 16 червня 2016 року// Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

9. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні / Н. Олефіренко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3–4. С. 152–156.

10. Коротких А. Ю. Поняття та структура правового статусу адміністративного суду як суб'єкта адміністративної юрисдикції/ Коротких А. Ю. // Митна справа. – 2013. – № 5. Частина 2, Книга 2. – С. 134–139.

11. Шатерніков М. І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність та зміст / М. І. Шатерніков // Право і безпека. – 2016. – № 2. – С. 60–64.

12. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 30. – Ст. 542.

13. Світличний О. П. Господарський процес: підручник / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016 – 337 с.

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. Додаток до № 51. – Ст. 1122.

УДК 342.3

Фрицький Ю.О.,

д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИКИ І ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНУ ДОБУ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

З теоретичної точки зору розглядається проблема політики, політичної влади, а також державної влади. На основі аналізу політичної і юридичної науки здійснюється співвідношення політики і державної влади. Політика здійснюється з приводу і для досягнення влади, а отже політична влада і влада державна тісно пов'язані одна з одною, але не є тотожними, що впливає з самого поняття політичної влади.